

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

2021 11 26

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS UŽIMTUMO ĮSTATYMO NR. XII-2470 1, 17, 20, 22, 24, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 39(1), 40, 44, 46, 47 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR ĮSTATYMO PAPILDYMO 39(2) IR 39(3) STRAIPSNIAIS ĮSTATYMO

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas (toliau - NSMOT) susipažino su Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymo Nr. XII-2470 (toliau - Įstatymo) 1, 17, 20, 22, 24, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38, 39(1), 40, 44, 46, 47 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 39(2) ir 39(3) straipsniais įstatymu ir pateikia organizacijos pastabas.

1. Bendrosios pastabos:

- 1.1. Palaikome Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau - Ministerija) **siekius mažinti šešėlių bei plėtoti kompleksiškas paslaugas** darbo neturintiems asmenims, siekiant jų įdarbinimo. Tačiau įstatymo projekte **pasigendame konkrečių priemonių**, ypač paslaugų srityje. Aiškinamajame rašte numatyti kaštai iš esmės skirti aktyvios darbo rinkos priemonėms, o ne paslaugų plėtrai. Dalis siūlymų numatyti teisinga kryptimi, tačiau nėra aiškūs mechanizmai, kaip tai veiks praktikoje.
- 1.2. **Projektas neatliepia kompleksinių darbo rinkos iššūkių.** Didžioji dalis atsakomybės dėl darbo permetama patiems bedarbiams, neatsižvelgiant į tai, kad darbo paklausoje egzistuoja ryškūs regioniniai skirtumai. Didelė dalis darbo vietų koncentruojasi didmiesčiuose. Regionuose darbo vietų yra kur kas mažiau, o jų kokybė yra labai prasta.
- 1.3. **Ministerijos ir kitų institucijų komunikacija pristatant pateiktus siūlymus - labai nevienareikšmiška.** Dažnai nėra aiškus nei pagrindinis reformos tikslas, nei atskirų nuostatų interpretavimas. Raginame suvienodinti komunikaciją ir nustatyti aiškias politines kryptis, kurių siekiama šia reforma. Daugiausia turėtų būti akcentuojamas ne siekis išbraukti žmones iš Užimtumo tarnybos (toliau - UŽT) sąrašų, o paslaugų užtikrinimas. Kitu atveju sukuriamas papildomas politinis spaudimas, skatinantis “apvalyti” institucijų sąrašus ir dar labiau stigmatizuojami žmonės, susidūrę su sunkumais.
- 1.4. Susidaro įspūdis, kad **projektą siekiama priimti skubos tvarka.** Atsižvelgiant į tai, kad klausimas liečia didelę dalį gyventojų, o taip pat ir skirtingas suinteresuotas puses, raginame nepriimti skubotų sprendimų ir visus pasiūlymus nuosekliai aptarti su visais socialiniais partneriais bei, remiantis gerąja kitų šalių patirtimi, su asmenimis, tiesiogiai susiduriančiais su bedarbyste.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

2. Dėl naujo statuso “nepasirengęs darbo rinkai” įvedimo:

- 2.1. **Pritariame naujo statuso įvedimui, tačiau atkreipiame dėmesį, kad kartu su juo numatomas ir įsipareigojimas** teikti kompleksiškas paslaugas, kuriomis siekiama žmonių grąžinimo į darbo rinką. Palaikome ir Ministerijos siekį teikti kompleksiškas paslaugas. Pritariame, kad UŽT trūksta išteklių tokias paslaugas teikti, todėl būtina bendradarbiauti su kitomis institucijomis, ypač nevyriausybiniomis organizacijomis (toliau - NVO). NVO dažnai teikia specializuotas paslaugas, kurios pritaikytos konkrečioms tikslinėms grupėms, taip užtikrinant jų kokybę ir individualizavimą.
- 2.2. Vis dėlto, **paslaugų sistema nėra pakankamai išplėtotą ir kartu su pakeitimais nebus prieinama visiems bedarbiams**. Reiškiame susirūpinimą, kad žmonės negavę tinkamų paslaugų, bus tiesiog išmesti iš UŽT ir atsidurs dar didesnėje atskirtyje. Todėl būtina skubiai ieškoti mechanizmų, kurie užtikrintų paslaugų prieinamumą.
- 2.3. Viešai komunikuojama, kad reforma leis spręsti kompleksinius iššūkius, tokius kaip transporto stoka, įsiskolinimai, artimųjų priežiūra ir kt. Savivaldybės ir NVO minimos kaip galimi paslaugų teikėjai, bet nei šiame įstatymo projekte, nei kituose teisės aktuose **visiškai nenumatomas aiškus mechanizmas, kaip to bus siekiama**. Be to, aiškinamajame rašte nurodytos lėšos apima aktyvios darbo rinkos priemonės, bet ne paslaugas.
- 2.4. **Paslaugų teikimas ir siekis įdarbinti žmones, kurie susiduria su įvairiais sunkumais nevyksta linijiniu būdu**. Siūlomuose pakeitimuose “nepasirengusio darbo rinkai” asmens statusas iš esmės nukreipia tik į socialines paslaugas, o tik išsprendus konkrečias problemas - nukreipimas į darbo rinką. Atkreipiame dėmesį, kad tokiu būdu praktikoje nebūtinai sulauksime norimo rezultato. Iš tiesų gali pasitaikyti iššūkių, kurių neišsprendus asmuo negali dalyvauti darbo rinkoje (pavyzdžiui, priklausomybės). Tačiau didelė dalis iššūkių gali būti sprendžiami kartu su darbo paieška, pavyzdžiui vaikų užimtumo klausimas gali būti sprendžiamas ieškant tokio darbo, kuris užtikrintų laisvą darbo grafiką ir pan. NVO praktika rodo, kad paslaugos yra **veiksmingiausios tada, kai darbo paieška ir socialinių iššūkių sprendimas vyksta kartu**. Tam būtinos labai individualizuotos paslaugos, nuodugnus poreikių ir gebėjimų įvertinimas. Be kita ko, didelė dalis problemų išryškėja tik žmogui įsidarbinus, pavyzdžiui, įsiskolinimai, bendrųjų įgūdžių trūkumas, konfliktų sprendimo įgūdžių stoka. Todėl būtina užtikrinti paslaugų teikimą ir žmogui įsidarbinus.
- 2.5. **Pakeitimai iš esmės nenumato jokių naujų paslaugų**. Dabartiniame projekte numatyta tik viena nauja paslauga - “konsultavimas dėl pasirengimo dirbti”. Tačiau jos turinys yra labai abstraktus ir be kita ko nukopijuotas nuo prieš tai buvusios profesinės karjeros planavimo paslaugos. Nėra apibrėžtos konkrečios paslaugos, kaip konsultavimas dėl pajamų (įsiskolinimų) valdymo, pagalbą įsidarbinus, karjeros konsultavimas, tarpininkavimas įsidarbinant, darbo

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

paieškos įgūdžių ugdymas. Nėra aišku kokie specialistai teiks šias paslaugas ir kiek laiko joms bus skirta.

- 2.6. Kaip problema teisingai įvardijamas UŽT konsultantų užimtumas. Daroma prielaida, kad sumažinus šešėlį, sumažės specialistų krūvis ir atitinkamai pagerės paslaugų kokybė. Tačiau net ir **apkrovos sumažinimas nuo 700 klientų vienam konsultantui iki, pavyzdžiui 500-400, tikrai negarantuoja** kokybės ir individualizuotų paslaugų. Vienam konsultantui turėtų tekti ne daugiau kaip 100 asmenų. Atkreipiame dėmesį, kad NVO, kurios dirba su pažeidžiamų grupių įdarbinimui, vidutinis klientų skaičius, tenkantis vienam konsultantui yra 30. Be to, apkrova turi būti mažinama ne kuriant spaudimą išbraukti žmones iš UŽT, bet aktyviau įtraukiant ir stiprinant NVO kaip paslaugų teikėjus.
- 2.7. Užimtumo įstatyme numatytas paslaugas iš esmės įgyvendina tik Užimtumo tarnyba, o **NVO nėra matomi kaip integracijos į darbo rinką paslaugų teikėjai**. Tai būtina spręsti įtraukiant konkrečias paslaugas į Užimtumo įstatymą arba Socialinių paslaugų katalogą. NVO numatyti kaip galimus paslaugų teikėjus. Šiuo metu siūloma pasitelkti NVO paslaugas ne tik psichologiniam konsultavimui, bet ir kitoms konsultavimo paslaugoms. Tačiau konsultavimas tikrai nėra vienintelė integracijos į darbo rinką paslauga, kurią gali teikti NVO. NVO jau dabar teikia tokias paslaugas, kaip pagalbą įsidarbinus, karjeros konsultavimą, tarpininkavimą įsidarbinant, darbo paieškos įgūdžių ugdymą, tačiau šios paslaugos nėra teisiškai reglamentuotos ir neretai yra “paslepiamos” po kitų paslaugų aprašais, o tai savo ruožtu stabdo šių paslaugų plėtrą. Taip svarbu ir adekvačiai bei tvariai finansuoti teikiamas paslaugas, bei sudaryti sąlygas organizacijoms augti kaip paslaugų teikėjoms, t.y. investuoti į jų gebėjimų ugdymą, intensyviau įtraukti į tarpinstitucinį bendradarbiavimą.
- 2.8. Nėra aišku, kaip naujo statuso įvedimas sąveikaus su Įstatymo 23 straipsnyje numatytais didelių, vidutinių ar ribotų įsidarbinimo galimybių asmenų grupėmis.

Siūlome:

- 2.9. Siekiant tvarių rezultatų, reikia išvengti paslaugų linijškumo ir siekti kuo **didesnės socialinių ir įdarbinimo paslaugų integracijos**. Net ir turint “nepasirengusio darbo rinkai” statusą, žmonės turėtų būti skatinami integruotis į darbo rinką ir teikiant individualizuotas paslaugas - ieškomi jų gebėjimus ir individualias situacijas atitinkantys darbo pasiūlymai.
- 2.10. Būtina įvertinti egzistuojančių modelių **rezultatus ir plėtoti modelį, kuris remtųsi gerosiomis praktikomis**. Lietuvoje šiuo metu veikia skirtingos priemonės, skirtos ilgalaikių bedarbių ir pažeidžiamų grupių įdarbinimui: iš struktūrinių fondų per “Socialinę atskirtį patiriančių asmenų integracija į darbo rinką” priemonę nuo pirmojo programavimo periodo buvo finansuojami įvairūs projektai, dažniausiai įgyvendinami NVO. 2019 m. startavo Užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedarbingiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelis (atvejo

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

vadybos modelis). 2020 m. pradėtas įgyvendinti Alternatyvių investicijų detektorius (AID), kurio tikslas - plėtojant socialinės integracijos paslaugas, didinti socialiai pažeidžiamų, socialinę riziką ir atskirtį patiriančių asmenų galimybes aktyviai dalyvauti darbo rinkoje ir bendruomenėje. UŽT veikia karjeros konsultantai, asmeniniai asistentai neįgaliesiems. Įvertinus šias priemones, galima būtų išskirti efektyviausius ir tvariausius veikimo būdus ir atitinkamai juos plėtoti bei, esant reikalui įtraukti į reglamentavimą.

- 2.11. Konsultuojantis su skirtingomis institucijomis, **numatyti arba išplėsti integracijos į darbo rinką paslaugas**. Užimtumo įstatyme arba socialinių paslaugų kataloge numatyti arba išplėsti tokias paslaugas kaip pagalba įsidarbinus, karjeros konsultavimas tarpininkavimas įsidarbinant, darbinių įgūdžių ugdymas. Tarp galimų šių paslaugų teikėjų būtina įtraukti ir NVO.
- 2.12. Teikiant užimtumo paslaugas, UŽT įpareigoti siūlyti **ne tik tarnybos duomenų bazėje registruotas laisvas darbo vietas**, bet taip pat išnaudoti ir kitas duomenų bazines.
- 2.13. Plečiant paslaugų tinklą būtina svarstyti ir **tvarius jų finansavimo mechanizmus**. Siūlome sudaryti veiksmų planą, kaip bus užtikrinamas paslaugų tinklo finansavimas, o NVO atveju - perėjimas nuo projekcinio integracijos į darbo rinką paslaugų finansavimo prie paslaugų pirkimo bei *social impact bonds* įgyvendinimo galimybę. Įgyvendinus 2.10. punktą, siūlome apsvarstyti integracijos į darbo rinką paslaugų akreditavimo galimybę.
- 2.14. **Įtraukti “konsultavimą dėl šeimos / asmens pajamų (skolų) valdymo”** į socialinių paslaugų katalogą. Ši paslauga turėtų būti prieinama visiems gyventojams, nepriklausomai nuo jų užimtumo statuso. Taip pat numatyti finansavimo šaltinius tokių paslaugų teikėjų apmokymui ir paslaugų palaikymui.
- 2.15. **Įvertinti, kaip dėl siūlomų pakeitimų pasikeis UŽT konsultantų apkrova**. Kaip pasikeis savivaldybių socialinių paslaugų teikėjų apkrova. Koks numatomas poreikis NVO paslaugoms. Taip raginame įvertinti ir preliminarų paslaugų finansavimo poreikį.

3. Dėl tinkamo darbo apibrėžimo

3.1. Dėl kriterijų iki 6 mėnesių:

- 3.1.1. Darbo skelbime siūlomas mėnesinis darbo užmokestis ne mažesnis kaip **60 procentų buvusios algos yra gerokai per žemas**. Asmeniui, kuris nedirba mažiau nei 6 mėn. tai yra nepagrįstas spaudimas įsidarbinti net gerokai prastesnėmis sąlygomis.
- 3.1.2. **Taikant individualų vertinimą, svarbu atsižvelgti į žmogaus gebėjimus ir kitus poreikius** (iškritimo iš darbo rinkos priežastis, lūkesčius kitam darbui, persikvalifikavimui, turimus darbo paieškos įgūdžius, sveikatos iššūkius, situaciją šeimoje ir pan.). Neseniai iškritusiems iš darbo rinkos teikiamos paslaugos neturi apsiriboti vien UŽT registruotų darbo pasiūlymų

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

siūlymu. Asmeniui praradusiam darbą turėtų būti skubiai suteikiama visa būtina individuali ir intensyvi pagalba apsisprendžiant dėl darbo paieškos krypties, susirandant darbo pasiūlymus, pasirenkant CV ir motyvacinį laišką, sprendžiant kitus iššūkius (pvz. transporto ar vaikų priežiūros). Kadangi darbo praradimas neretai ir taip yra didelis stresas ir gyvenimo pokytis, paslaugos turi būti maksimaliai orientuotos į asmens palaikymą, jo poreikių išklausimą ir pozityvų skatinimą aktyviai dalyvauti darbo paieškose arba persikvalifikuojant. Siūlant tinkamą darbą, svarbu įvertinti **ne vien formalią kompetenciją**, nes asmuo gali turėti jau seniai nebepaklausią profesiją, bet ir realius žmogaus gebėjimus bei lūkesčius. Tai itin svarbu ir pažeidžiamoms grupėms, o ypač žmonėms su negalia. Tokiu atveju svarbi labai tiek individuali prieiga prie žmogaus, tiek darbdavio poreikiai bei lūkesčiai.

- 3.1.3. **Dabartinis reguliavimas neatsižvelgia į galimybes derinti darbą su šeimyniniais įsipareigojimais.** Reikėtų išvengti atvejų, kuomet asmeniui, auginančiam ir/ar globojančiam vaikus, yra siūlomas pamaininis darbas.

3.2. Dėl kriterijų nuo 6 mėn.:

- 3.2.1. **Manome, kad 6 mėnesių laikotarpis yra nepagrįstai trumpas taikyti spaudimą imtis bet kokio darbo.** Sutinkame, kad ilgai neįsidarbinus, iššūkių vis daugėja. Tačiau tai turėtų būti sprendžiama papildomomis paslaugomis, o ne didesniu spaudimu imtis bet kokio darbo. Taip pat atkreipiame dėmesį, kad nedarbo socialinis draudimas numato teisę išmoką gauti 9 mėnesius, o ilgalaikiais bedarbiais laikomi asmenys, nedirbantys ne mažiau kaip 12 mėnesių.
- 3.2.2. **Žmogaus kvalifikacijos ir atlyginimo kriterijų išbraukimas kelia didelį susirūpinimą.** Jeigu 6 mėn. darbo neturintis asmuo nesutinka dirbti darbo ne pagal kvalifikaciją arba už itin žemą atlyginimą - tai jokių būdu nereiškia, kad asmuo darbo neieško. Taip pat šiuo siūlymu neatsižvelgiama į regioninius skirtumus ir darbo rinkos realijas. Bent ketvirtis UŽT registruotų darbo pasiūlymų yra transporto sektoriuje, o be to, tokiu būdu nesudaromos paskatos darbdaviams gerinti darbo sąlygas. Tad kyla rizika, kad dalis žmonių neteks socialinės apsaugos nepagrįstai.
- 3.2.3. **Remiantis UŽT atstovų viešais pasisakymais, jau šiuo metu išmetamų iš UŽT žmonių skaičius yra nemažas.** Kaip buvo skelbiama spaudos konferencijoje, vien rugsėjo mėnesį kas šeštas žmogus, išregistruotas iš UŽT, buvo dėl to, kad atsisakė netinkančių darbo pasiūlymų. NVO ir skurdą patiriančių asmenų patirtis rodo, kad ir iki šiol į nustatytus kriterijus yra žiūrima pernelyg formaliai (pavyzdžiui, asmeniui su vadybininko patirtimi teikiamas pasiūlymas pardavinėti vandens filtrus, juos siūlant asmens namuose, o šiam atsisakius - asmuo braukiamas iš sąrašų). Pasitaiko atvejų, kad nerandant tinkamo darbo žmonės yra skatinami užsiimti individualia veikla. Matome riziką, kad šios problemos ne tik nebus sprendžiamos, bet tik dar labiau paskatins išbraukimą iš sąrašų, nesuteikiant realių paslaugų, ir neužtikrins tvarių rezultatų.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Siūlome:

- 3.2.4. Atskirti laikotarpius, kada žmogui teikiamos intensyvesnės paslaugos, o kada griežtinami tinkamo darbo pasirinkimo kriterijai. Pritariame, kad paslaugos intensyvėtų jau po 6 mėn. nedarbo, tačiau būtina prailginti tinkamo darbo kriterijų diferencijavimo **laikotarpį nuo 6 iki 12 mėn.**
- 3.2.5. **Intensyvi pagalba turėtų būti prieinama ir anksčiau**, jeigu UŽT konsultantai pastebi tam tikras rizikas, pavyzdžiui, negalia, menki gebėjimai, žemas išsilavinimas ir kt. Šiems darbo netekusiems asmenims turi būti taikomas išsamus poreikių ir gebėjimų vertinimas. Vertinimo metu turi būti atsižvelgiama į asmens išsilavinimą, patirtį, šeimos narių priežiūrą, sveikatos apribojimus, socioekonominę padėtį, susisiektimo galimybes, socialinius ir bendruosius gebėjimus, įsiskolinimus ir gebėjimus valdyti finansus, skaitmeninius įgūdžius
- 3.2.6. Nustatyti, kad darbo skelbime siūlomas mėnesinis darbo užmokestis **turi būti ne mažesnis kaip 80 proc. buvusios algos**. Po 12 mėnesių - ne mažesnis kaip 60 proc. nuo 18 mėn. atsisakyti buvusio darbo užmokesčio kriterijaus.
- 3.2.7. **Išlaikyti kvalifikacijos kriterijų** iki 12 mėn. nedarbo.
- 3.2.8. Nustatyti **papildomą kriterijų**, kuriuo būtų atsižvelgiama į žmogaus galimybes derinti darbą ir šeimyninius įsipareigojimus.

4. Dėl bedarbio statuso panaikinimo:

- 4.1. Atkreipiame dėmesį, kad viešojoje erdvėje yra **skirtingai interpretuojamos nuostatos** ir ne visada aišku, kada bedarbio statusas yra panaikinamas (o atitinkamai ir socialinės garantijos), o kada asmuo yra tiesiog priskiriamas “nepasirengusių darbo rinkai” statusui.
- 4.2. Palaikome pakeitimą, kuriame numatoma, kad pakaktų **tik vieno institucijų pranešimo apie darbą šešėlyje**. Tuo pačiu atkreipiame dėmesį, kad turi būti **dedamos pastangos ir asmenims sudarant sąlygas legalizuotis**. Tai, kad asmenys nedarba daugybę metų, tačiau vis iš naujo yra išbraukiami, o po to vėl registruojasi UŽT, rodo, kad jų situacija iš esmės nepagerėja. Siekiant šešėlio sumažinimo, svarbu įgalinti ir kitas institucijas (Valstybinę darbo inspekciją, Mokesčių inspekciją), kurios užtikrintų darbdavių atsakomybę, o taip pat ir teikti paslaugas asmenims, kurie nedarba dėl įsiskolinimų.
- 4.3. Galiausiai, primygtinai raginame atskirti, kad darbas šešėlyje ir tinkamo darbo nepriėmimas yra visiškai skirtingi dalykai ir **negali būti tapatinami**.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas

Siūlome:

- 4.4. **Komunikacijoje aiškiai įvardinti**, kad pasiūlymų atsisakantys asmenys jokių būdu nereiškia, kad jie dirba nelegaliai ir dėl to atsisako pasiūlymų.
- 4.5. Iš anksto numatyti kriterijus ir vykdyti nuosekliai, **išsamia pakeitimų poveikio stebėseną**. Būtina stebėti, kaip keičiasi išbraukiamų iš UŽT sąrašų žmonių dinamika, kokie yra jų demografiniai ir socialiniai bruožai (amžius, negalia, šeimyninė padėtis). Aiškiai išskirti, kokios yra išmetimo priežastys, kokiais kriterijais remiantis, žmonės išbraukiami iš sąrašų. Kokios yra bedarbio statuso netekusių žmonių pajamos ir pajamų rūšis. Nepasirengusių darbo rinkai asmenų atveju papildomai stebėti, kokios paslaugos jiems yra suteikiamos.

5. Papildomos pastabos:

- 5.1. Palaikome papildomos paramos judumui išplėtimą.
- 5.2. Palaikome papildomą dėmesį įsiskolinimams.
- 5.3. Palaikome neformalaus švietimo ir aukštos pridėtinės vertės mokslų įtraukimą.
- 5.4. Atkreipiame dėmesį ir į kitas Įstatymo nuostatas, kurios turėtų būti peržvelgiamos. Siūlome išbraukti 5 straipsnio 3 punkte numatytą veiklą pagal paslaugų kvitus teikiant žemės ūkio ir miškininkystės paslaugas, nes tai neužtikrina tvarių pajamų ir socialinės apsaugos. Taip pat siūlome išbraukti 30 straipsnyje numatytus įkainius, teikiant pagalbą įsidarbinant ir lydimąją pagalbą įsidarbinus.

Direktorė

Aistė Adomavičienė